

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ПОЛІСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ФАКУЛЬТЕТ ЛІСОВОГО ГОСПОДАРСТВА ТА ЕКОЛОГІЇ
КАФЕДРА ЛІСОВОГО ТА САДОВО-ПАРКОВОГО ГОСПОДАРСТВА

Кваліфікаційна робота
на правах рукопису

СОРОКА АНДРІЙ ВОЛОДИМИРОВИЧ

УДК 639.1.05

МИСЛИВСЬКІ РЕСУРСИ ТЕРИТОРІЇ БЕХІВСЬКОГО ЛІСНИЦТВА
КОРОСТЕНСЬКОГО НАДЛІСНИЦТВА

СПЕЦІАЛЬНІСТЬ 205 – ЛІСОВЕ ГОСПОДАРСТВО

ПОДАЄТЬСЯ НА ЗДОБУТТЯ ОСВІТНЬОГО СТУПЕНЯ «МАГІСТР»

Кваліфікаційна робота містить результати власних досліджень. Використання ідей, результатів і текстів інших авторів мають посилання на відповідне джерело

_____ Андрій СОРОКА

Керівник роботи:

Бездітко Людмила Володимирівна

к. в. наук, доцент

Житомир - 2025

Висновок кафедри

за результатами попереднього захисту:

Протокол засідання кафедри лісового та садово-паркового господарства

№ _____ від « _____ » _____ 2025 р.

Завідувач кафедри

(науковий ступінь, вчене звання)

(підпис)

Сірук Юрій Вікторович
(прізвище, ім'я, по батькові)

« _____ » _____ 2025 р.

Результати захисту кваліфікаційної роботи

Здобувач вищої освіти **Сорока Андрій Володимирович** захистив

кваліфікаційну роботу з оцінкою:

сума балів за 100-бальною шкалою _____

за шкалою ECTS _____

за національною шкалою _____

Секретар ЕК

(науковий ступінь, вчене звання)

(підпис)

(прізвище, ім'я, по батькові)

АНОТАЦІЯ

Сорока А.В. : «Мисливські ресурси території Бехівського лісництва Коростенського надлісництва». – Кваліфікаційна робота на правах рукопису.

Кваліфікаційна робота на здобуття освітнього ступеня магістр за спеціальністю 205 – Лісове господарство. – Поліський національний університет, Житомир, 2025.

У кваліфікаційній роботі проведено оцінку мисливських ресурсів території Бехівського лісництва Коростенського надлісництва. Досліджено видове різноманіття, чисельність і стан популяцій основних видів мисливських тварин, визначено природні та антропогенні фактори, що впливають на їх чисельність. Проаналізовано структуру угідь, рівень ведення мисливського господарства, ефективність заходів з охорони та регулювання чисельності мисливської фауни. Запропоновано впровадити комплекс заходів для підвищення виживаності та стабілізації чисельності мисливських тварин, щорічно проводити облік чисельності та коригувати ліміти добування; здійснювати моніторинг епізоотичного стану.

Ключові слова: мисливські ресурси, мисливські угіддя, чисельність, мисливська фауна, Бехівське лісництво.

ANNOTATION

Soroka A.V.: «Hunting resources of the territory of the Bekhiv Forestry Department of the Korosten Forestry Department». – Qualifying work on the rights of the manuscript.

Qualification work for the master's degree in specialty 205 – Forestry. – Polissia National University, Zhytomyr, 2025.

The qualification work assessed the hunting resources of the territory of the Bekhiv Forestry of the Korosten Forestry District. The species diversity, number and state of populations of the main species of hunting animals were studied, and natural and anthropogenic factors affecting their number were identified.

The structure of the lands, the level of hunting management, and the effectiveness of measures to protect and regulate the number of hunting fauna were analyzed.

It is proposed to implement a set of measures to increase the survival rate and stabilize the number of game animals, to annually record the number and adjust the limits of production; to monitor the epizootic situation.

Key words: hunting resources, hunting grounds, numbers, hunting fauna, Bekhiv forestry.

ЗМІСТ

ВСТУП	6
РОЗДІЛ I. СТАН І СТРУКТУРА МИСЛИВСЬКИХ РЕСУРСІВ ПОЛІССЯ	9
РОЗДІЛ II. МАТЕРІАЛ ТА МЕТОДИ ДОСЛІДЖЕНЬ	18
2.1. Характеристика Бехівського лісництва	18
2.2. Програма та методи проведення досліджень	22
РОЗДІЛ III. МИСЛИВСЬКІ РЕСУРСИ БЕХІВСЬКОГО ЛІСНИЦТВА: СУЧАСНИЙ СТАН ТА ХАРАКТЕРИСТИКА	23
3.1. Типологія та структура угідь Бехівського лісництва	23
3.2. Бонітування виділів, типів мисливських угідь	25
3.3. Видова різноманітність та чисельність мисливської фауни	32
3.4. Оптимальна чисельність та щільність тварин в угіддях лісництва	34
3.5. Експлуатаційні заходи в лісництві	36
ВИСНОВКИ ТА РЕКОМЕНДАЦІЇ	38
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	40
ДОДАТКИ	45

ВСТУП

Актуальність теми. Мисливські ресурси є невід’ємною складовою біорізноманіття лісових екосистем та виконують суттєву роль у підтриманні екологічної рівноваги та стабільності природних комплексів, а також слугують джерелом розвитку мисливського господарства. Найціннішим мисливським ресурсом є парнокопитні звірі, такі як олень благородний, кабан дикий, козуля європейська, що приваблюють користувачів мисливських угідь. Водночас сучасний стан популяцій мисливських тварин в Україні характеризується неоднозначними тенденціями: у багатьох регіонах спостерігається зниження чисельності окремих видів, фрагментація місць існування, зменшення кормової бази, а також посилення впливу хижаків і хвороб [1, 3, 5].

Однак, в умовах зростання антропогенного тиску, змін клімату та скорочення природних біотопів збереження і раціональне використання мисливських ресурсів набувають особливої актуальності. Бехівське лісництво, як частина Коростенського надлісництва, має значний потенціал у формуванні стійких популяцій мисливських тварин, проте стан ресурсів потребує системного аналізу. Дослідження стану популяції мисливських ресурсів має практичне значення для розроблення ефективних заходів щодо охорони, відтворення та раціонального використання диких тварин. Результати таких досліджень можуть стати підґрунтям для удосконалення системи моніторингу, регулювання чисельності популяції диких видів тварин, формування екологічно збалансованої стратегії розвитку мисливського господарства Житомирщини та України загалом.

Мета роботи: оцінити стан і використання мисливських ресурсів території Бехівського лісництва та розробити пропозиції щодо їх раціонального використання й охорони.

Завдання дослідження:

1. Проаналізувати природні умови та структуру угідь лісництва.
2. Дослідити видовий склад і чисельність основних видів диких тварин.
3. Оцінити сучасний стан популяцій мисливських видів і тенденції їх зміни.
4. Дослідити фактори, що впливають на чисельність і розподіл тварин.
5. Розробити пропозиції щодо використання ресурсного потенціалу мисливських тварин на території Бехівського лісництва.

Об'єкт дослідження: мисливські ресурси Бехівського лісництва Коростенського надлісництва.

Предмет дослідження: чисельність, просторовий розподіл та стан популяцій основних мисливських видів.

Методи дослідження: мисливсько-господарські (типологічна оцінка мисливських угідь - придатності для існування мисливської фауни); статистичні (кількісна обробка, систематизація та узагальнення зібраних матеріалів); зоологічні (визначення фактичної чисельності та просторового розподілу тварин шляхом проведення облікових робіт і візуальних спостережень); порівняльно-аналітичні (аналіз та інтерпретація отриманих результатів).

Список публікацій автора:

1. **Сорока А.В.** Чинники, що впливають на стан мисливських ресурсів у Бехівському лісництві. Ліс, наука, молодь: матеріали XIII Всеукр. наук.-практ. конф. Житомир: Поліський національний університет, 2025. С. 208-209.
2. Регулювання чисельності хижих тварин у мисливських господарствах / Галушко Б.А., Гльоза О.М., Коленчак В.В., Комінарець О.Г., **Сорока А.В.** // Мисливське господарство: Традиції. Досвід. Нові горизонти: матеріали Міжнародної наук.-практ. конференції. Житомир, 2025. С. 71-72.
3. Сучасні виклики та тенденції розвитку мисливського господарства в Україні / Гльоза О.М., Галушко Б.А., Комінарець О.Г., Коленчак В.В.,

Сорока А.В. // Мисливське господарство: Традиції. Досвід. Нові горизонти: матеріали Міжнародної наук.-практ. конференції. Житомир, 2025. С. 73-74.

Практичне значення результатів дослідження. Отримані результати можуть бути використані у практичній діяльності Бехівського лісництва Коростенського надлісництва для удосконалення системи управління мисливським господарством.

Структура та обсяг роботи. Кваліфікаційна робота викладена на 44 сторінках, оформлена згідно з установленими вимогами та включає 2 фотоматеріали, 14 таблиць і список із 41 використаного джерела літератури.

РОЗДІЛ I. СТАН І СТРУКТУРА МИСЛИВСЬКИХ РЕСУРСІВ ПОЛІССЯ

Мисливське господарство є однією з найдавніших форм природокористування, спрямованих на збереження, відтворення й раціональне використання диких мисливських тварин. Вивчення стану мисливських ресурсів базується на дослідженнях багатьох українських і зарубіжних учених, які розкривають екологічні, біологічні та господарські аспекти функціонування популяцій диких тварин [5].

Мисливські ресурси – це дикі мисливські тварини, які перебувають у природному стані та можуть виступати об'єктами полювання [13].

Основним критерієм результативності ведення мисливського господарства та його ключовим ресурсом є чисельність мисливської фауни – диких звірів і птахів, які є об'єктами полювання. Специфікою цієї галузі є те, що економічний стан мисливських господарств безпосередньо зумовлений рівнем та станом популяцій мисливських видів. Згідно з чинним законодавством, мисливські тварини, які перебувають у природному середовищі на території України, віднесені до природних ресурсів загальнодержавного значення. Отже, мисливська фауна одночасно виступає і ресурсом, і основним об'єктом діяльності мисливського господарства, а її раціональне використання має бути пріоритетним напрямом державної політики у сфері розвитку мисливства [7, 14, 23, 30].

Мисливство посідає важливе місце в економіці багатьох країн Європи, виступаючи однією з її прибуткових галузей. В Україні ж економічна віддача від діяльності мисливських господарств залишається низькою. Так, в Угорщині, де площа мисливських угідь у десять разів менша, ніж в Україні, прибуток від мисливського господарства перевищує український показник у 24 рази. Для покращення ефективності функціонування мисливської галузі в Україні

необхідно розв'язати низку проблем на різних рівнях державного управління. Одним із важливих кроків є формування офіційного переліку мисливських звірів, якого досі не існує. Відсутність такого документа спричиняє непослідовність у визначенні статусу тварин – чи відносяться вони до мисливських видів, чи ні, що негативно впливає на систему раціонального використання мисливських ресурсів [33, 36].

Слід зазначити, що використання мисливських тварин має здійснюватися в межах відновлюваних можливостей їхніх популяцій. Це є особливо важливим для поліських регіонів, де фауна становить невід'ємну та визначальну складову лісових екосистем [12, 25, 39].

Полісся України є одним із найбагатших регіонів за видовим складом мисливських тварин. На даній території переважають лісові види ратичних – козуля європейська (*Capreolus capreolus*), кабан дикий (*Sus scrofa*), олень благородний (*Cervus elaphus*); серед хутрових звірів переважають лисиця звичайна (*Vulpes vulpes*), борсук (*Meles meles*), куниця (*Martes martes*), заєць-русак (*Lepus europaeus*). Значну роль відіграє перната дичина, що представлена качками, гусями, тетеруком, слуквою ліською, перепелиця [1, 8, 14, 24, 27, 34].

Дослідження Житомирського Полісся свідчать, що біотопне різноманіття регіону створює сприятливі умови для формування стабільних популяцій більшості мисливських видів. Однак зростання антропогенного тиску, фрагментація лісів, розорювання земель і зменшення площі природних луків призводять до зниження чисельності деяких видів [3, 8, 11, 18].

У багатьох роботах вчених наголошується, що чисельність основних видів мисливських тварин значною мірою залежить від стану кормової бази, наявності укриттів, рівня лісистості, водних об'єктів. Також важливим є ведення підгодівлі, боротьба зі шкідниками, регулювання чисельності хижаків та запобігання браконьєрству та вплив антропогенного навантаження [32].

Нині спостерігається посилення антропогенного впливу на природні угіддя, що, своєю чергою, негативно позначається на стані популяцій мисливських тварин [21, 33]. Це зумовлює потребу у раціональному веденні мисливського господарства та впровадженні науково обґрунтованих методів управління популяціями. Варто враховувати, що показники добування мисливських тварин в Україні залишаються значно нижчими, ніж у країнах Європи, що має бути враховано під час формування пріоритетних напрямів розвитку лісомисливського господарства регіону [12, 21, 37, 38].

Сучасні інноваційні підходи до відновлення популяцій мисливських тварин у лісових екосистемах спрямовані на формування високопродуктивних популяцій шляхом підтримання оптимального співвідношення середньовікових особин. Вони передбачають мінімізацію втрат тварин завдяки ефективним охоронним, біотехнічним і ветеринарним заходам, вилучення старих особин, відбір малопродуктивних, менш життєздатних або схильних до міграції представників молодших вікових груп, а також проведення регулювання чисельності мисливських тварин серед інших вікових категорій [15].

Однією з важливих проблем мисливського господарства є динаміка чисельності тварин. Зміни в чисельності популяцій основних копитних видів мисливської фауни відомі давно, проте ґрунтовну наукову увагу вони почали привертати лише в першій половині XX століття. Відтоді питання динаміки чисельності популяцій мисливських тварин, як у теоретичному, так і в прикладному вимірі, стало предметом численних наукових досліджень [22, 28].

Одночасно чисельність популяцій повинна відповідати місцевим природним умовам і враховувати динаміку навколишнього середовища. Важливо забезпечити можливість природного відбору та збереження генетичного різноманіття виду, а також розглядати зростання чисельності, якісний склад і адаптивні властивості популяцій у довготривалій перспективі [6, 25, 39].

Досвід мисливських господарств Житомирщини свідчить, що за умов правильно організованого господарювання можливо досягти стабільного зростання чисельності основних видів мисливських тварин [10, 26, 31].

Для визначення норм вилучення тварин необхідно мати відповідні знання щодо показників їхньої відтворювальної здатності. Питання, пов'язані з вивченням репродуктивного потенціалу диких тварин, висвітлені в працях багатьох дослідників [27]

В умовах інтенсивного антропогенного впливу актуальним стає вивчення чисельності, розподілу та стану популяцій основних видів мисливських тварин.

Варто зазначити, Житомирська область характеризується великим різноманіттям ландшафтів: ліси, болотні угіддя, річкові долини та сільськогосподарські території. Це створює сприятливі умови для існування багатьох видів мисливської фауни [8].

Мисливські ресурси Житомирської області представлені копитними, хижими звірями та птахами [14].

Серед копитних тварин найпоширенішими є козуля європейська (*Capreolus capreolus*), кабан дикий (*Sus scrofa*), олень благородний (*Cervus elaphus*), лось (*Alces alces*).

Козуля європейська, що мешкає в лісових екосистемах Житомирського Полісся, є одним із основних видів мисливських ресурсів серед ратичних тварин регіону. Вона належить до номінативного європейського підвиду – *Capreolus capreolus capreolus* L., який входить до родини оленячих (*Cervidae* L.). За своїми розмірами це відносно невелика тварина: середня довжина тіла становить до 130 см, висота в холці – 75-90 см, а маса дорослої особини коливається від 22 - 35 кг.

Козуля європейська віддає перевагу світлим лісовим ділянкам із просторими трав'янистими галявинами. Вона мешкає у різноманітних листяних і змішаних лісах, уникаючи лише щільних темнохвойних масивів. У межах свого

ареалу цей вид трапляється також у чагарникових та очеретяних заростях уздовж берегів річок і озер. Проте найчастіше козулю можна зустріти на рівнинах вкритих розрідженими листяними лісами з густим підліском і галявинами, багатими різнотрав'ям [14, 17].

У місцевостях, де козулі знаходять сприятливі умови для існування, вони ведуть осілий спосіб життя протягом усього року, здійснюючи лише невеликі переміщення між окремими стаціями. Це підтверджують дані досліджень, наведені в роботі, де зазначено, що більшість особин залишалися в межах 1–3 км від первинного місця спостереження.

Польські дослідники відзначають, що 84 % самців і 54 % самок пересуваються не далі ніж на 1 км, тоді як лише 17 % особин долають відстань понад 3 км. За даними російських авторів, щоденна дистанція пересування козулі становить 3–4 км, а річна територія проживання не перевищує 5 км [36].

У районах, де козулі знаходять сприятливі умови існування, вони ведуть осілий спосіб життя протягом року, роблячи лише невеликі переміщення між окремими стаціями. Дослідження показують, що більшість тварин залишалася в межах 1–3 км від місця першого існування. Деякі вчені зазначають, що 84 % самців і 54 % самок мігрують не далі ніж на 1 км, тоді як лише 17 % особин переміщуються більше ніж на 3 км.

Дослідження раціону козулі, показали, що основними кормовими компонентами є: листя та пагони осики, верби, сосни та різноманітні чагарники, фітомаса трав, а також плоди лісових яблунь і груш. В зимовий період раціон козулі на 85–90 % складається з дрібних верхівкових пагонів і бруньок дерев та чагарників, тоді як 5–15 % припадає на трави й опале листя. Козуля лісових районів Житомирського Полісся протягом року споживає близько 65 видів судинних рослин, основними серед яких є дерева та чагарники, а також вживає близько 10 видів грибів [8, 14].

Навесні, ще до появи листя на деревах і чагарниках, козулі майже повністю поїдають трав'янисту рослинність. Згодом у кормовій масі з'являється зелене листя дерев і чагарників. Після повного розпускання листя саме пагони стають основною і найбільш бажаним кормом козуль.

На початку літа козулі активно споживають конюшину, іван-чай, численні зонтичні рослини, а також представників жовтецевих, розоцвітих і губоцвітих. Наприкінці літа вони переходять на плоди та ягоди, а також вживають гриби, зокрема опеньки, грузді, білі гриби та масляки. Плоди і гриби залишаються важливою частиною раціону і восени.

Послідовність використання козулями різних місць проживання протягом зими є нерівномірною. Від перших заморозків і до появи глибокого снігового покриву вони переважно пасуться на вирубках, після чого переміщуються у розріджені лісові насадження. І наприкінці зими їх можна спостерігати в інших лісах на ділянках, де кормів ще достатньо та їх легше здобути.

Одним із ключових аспектів мисливського господарства є питання змін чисельності тварин. Козуля, як представник мисливської фауни та ключовий об'єкт мисливського господарства, потребує детальних досліджень, спрямованих на визначення сучасного стану її популяції, кількісних показників, а також на визначення напрямків раціонального використання і заходів для підвищення чисельності європейської козулі.

Кабан дикий. На сьогодні в Україні дикий кабан вважається одним із найперспективніших об'єктів полювання. Порівняно з іншими видами мисливських тварин, цей вид характеризується найкращим станом популяції. Проте так було не завжди: у першій половині XX століття чисельність дикого кабана залишалася низькою, і він траплявся лише в обмеженій кількості на території Київської, Вінницької та Чернігівської областей [14].

В Україні основним чинником біотопічного розподілу дикого кабана є тип угідь, у яких він мешкає. Найсприятливішими для цього виду є водно-болотні (приблизно 30 %) та лісові угіддя (близько 60 %). Інші типи місць проживання тварини використовують значно рідше. Сільськогосподарські угіддя також мають важливе значення для життєдіяльності кабана, насамперед як джерело кормів. Водночас цей вид здатний існувати і без доступу до таких біотопів, живлячись виключно природними кормовими ресурсами [9, 37].

У межах України дика свиня характеризується найвищими показниками відтворювальної здатності серед мисливських тварин. За результатами досліджень, у процесі розмноження бере участь близько 77,1 % особин. Наприклад, у період з 1976–1995 рр. цей показник становив у середньому 70-80 % дорослих тварин. У другій половині 1990-х років ХХ ст., коли чисельність виду дещо знизилася, рівень відтворення залишався на рівні близько 80 %. З'ясовано, що на одну самку репродуктивного віку в середньому припадає близько семи поросят, що є вищим показником порівняно з іншими країнами. У віковій структурі популяції дикого кабана домінують поросята, частка яких становить приблизно 60 %, що забезпечує високі темпи відтворення виду та стабільність його чисельності.

Стан популяції дикого кабана в Україні під час воєнних дій залишається суперечливим. З одного боку, через обмеження полювання чисельність цього виду суттєво зросла, що підвищує ризики спалахів африканської чуми свиней (АЧС). З іншого – бойові дії впливають на поведінку тварин: вони уникають зон із підвищеним рівнем шуму та небезпеки, а у зимовий період нерідко мігрують ближче до людських поселень у пошуках корму [2, 35].

Під час воєнних дій стан популяції дикого кабана в Житомирській області є невизначеним через відсутність офіційних даних щодо чисельності та її змін. Водночас відомо, що війна негативно вплинула на дику природу, особливо на

види, які мешкають поблизу зон бойових дій. Окупація частини регіону та активні бойові дії спричинили руйнування природних біотопів, загибель тварин і ускладнення виконання природоохоронних заходів. Після деокупації ситуація поступово стабілізується. Зокрема, у 2025 році було відновлено сезон полювання для проведення санітарних відстрілів, що має на меті регулювання чисельності дикого кабана та запобігання поширенню африканської чуми свиней [2, 4].

Серед хутрових видів стабільними є популяції лисиці звичайної (*Vulpes vulpes*), єнотовидного собаки (*Nyctereutes procyonoides*), куниці (*Martes martes*), проте збільшення їх чисельності в окремих регіонах створює ризики поширення сказу та паразитарних хвороб. Збільшення кількості вовків (*Canis lupus*) і шакалів (*Canis aureus*) у деяких областях України зумовлює підвищений хижацький тиск на копитних і дрібних ссавців [24].

Лисиця звичайна. Для лисиці звичайної властивий надзвичайно широкий спектр кормів, що значною мірою зумовлює її повсюдне поширення. Характер харчування та чисельність лисиці залежать від умов її існування. Завдяки всеїдності цей вид успішно пристосований до природних умов Полісся у будь-яку пору року. Основу її раціону в межах усього ареалу становлять мишоподібні гризуни, проте хижак може полювати на будь-яку здобич, яку здатна подолати – від жуків, ящірок і полівок до зайців, молодих козуль чи навіть оленят. Лисиця становить загрозу й для численних видів птахів. Окрім тваринної їжі, у її раціоні присутні рослинні компоненти – ягоди та плоди. У разі нестачі основних кормових ресурсів вона вживає трупи загиблих тварин [14, 23, 25].

Лисиця віддає перевагу посівам сільськогосподарських культур, переліссям, заростям очеретів та відкритим ділянкам, що змінюються лісовими масивами. Найбільш сприятливими для її існування є мисливські угіддя, де необхідно приділяти особливу увагу контролю чисельності популяції виду.

У мисливському господарстві лисиця завдає значної шкоди, знищуючи куріпок, водоплавних птахів, молодняк козулі та зайця. Водночас у лісовому господарстві вона відіграє певну корисну роль, зменшуючи чисельність мишоподібних гризунів, які завдають відчутних збитків лісовідновленню та розсадникам, поїдаючи насіння дерев і чагарників, молоді пагони та пошкоджуючи кору саджанців, особливо дуба й клена. Таким чином, лисиця може виступати як корисним, так і шкідливим видом залежно від галузі господарської діяльності людини [23, 25].

Слід зазначити, що цей хижак є переносником збудників низки небезпечних захворювань, які становлять загрозу як для людини, так і для свійських тварин.

На Житомирщині створилися особливо сприятливі умови для існування лисиці звичайної, завдяки чому цей хижак став одним із найчисельніших видів регіону. Внаслідок аварії на Чорнобильській АЕС, що призвело до ліквідації сільськогосподарських підприємств та виселення частини населення із забрудненої радіонуклідами території суттєво змінилася структура біотопів. Розпочався процес залуговування земель, які поступово заростали чагарниками та деревною рослинністю. Зменшення площ посівів зернових також вплинуло на чисельність лисиці, оскільки її основний корм – мишоподібні гризуни, що зустрічаються на таких посівах. Водночас із виселенням населення зменшився антропогенний тиск на вид і розширився його ареал. У результаті чисельність виду почала швидко зростати [32, 40].

Варто зазначити, що чисельність лисиці зазнає коливань. Навіть у найбільш сприятливих умовах лісостепової та степовій зонах популяції цього виду залишаються нестабільними, а їхня кількість періодично зазнає істотних змін. Чинники, що впливають на динаміку чисельності лисиці, є досить різноманітними й часто мають специфічні особливості для окремих регіонів.

РОЗДІЛ II. МАТЕРІАЛ ТА МЕТОДИ ДОСЛІДЖЕНЬ

2.1. Характеристика Бехівського лісництва

Адміністративний корпус Бехівського лісництва Коростенського надлісництва розташований за адресою: 11500, Україна, Житомирська область, м. Коростень, провулок 3-й Шатрищанський, буд. 3 [29].

Бехівське лісництво розташоване у північно-східній частині Житомирської області та займає території, які відповідно до нової адміністративно-територіальної реформи належать до Коростенського району. Землі лісгоспу охоплюють великі лісові масиви Полісся, що характеризуються значною природоохоронною цінністю та особливими умовами організації лісового і мисливського господарства.

Лісові масиви Бехівського лісництва до 1940 року входили до складу Коростенського районного лісгоспу. З 1960 року Бехівське лісництво було приєднано до Коростенського лісгоспзагу, який згодом було реорганізовано у ДП «Коростенське лісомисливське господарство». Зазначені організаційні зміни офіційно затверджено наказом Держкомлісгоспу України № 188 від 23 лютого 2005 року. У 2025 році Державне підприємство «Коростенське лісомисливське господарство» було реорганізовано у Коростенське надлісництво, до складу якого сьогодні належить Бехівське лісництво.

Структуру мисливських угідь досліджували на основі нормативного документа господарства – «Проект організації і розвитку мисливського господарства Бехівського лісництва Коростенського надлісництва (2023) [20].

Розподіл площі мисливських угідь Бехівського лісництва за типами земель

Власники землі, земле- користувачі	Загальна площа, га	Лісові угіддя				Нелісові землі					
		Всього лісових угідь	в т.ч.			Рілля	Луки	Води	Болота	Інші землі	Всього нелісових земель
			Хвойний ліс	Листяний ліс	Змішаний ліс						
Обхід №1											
Обхід №1	4017,6	3801,5	1885,3	825,9	1090,3	1,9	15,1	1,1	132,6	65,4	216,1
Всього по обходу №1	4017,6	3801,5	1885,3	825,9	1090,3	1,9	15,1	1,1	132,6	65,4	216,1
Обхід №2											
Обхід №2	1924,5	1743,3	920,8	569,5	253,0		24,8		124,8	34,8	181,2
Всього по обходу №2	1924,5	1743,3	920,8	569,5	253,0		24,8		124,8	34,8	181,2
Обхід №3											
Обхід №3	4875,6	4466,7	3466,1	458,7	541,9	0,7	23,7	0,4	284,4	99,7	408,9
Всього по обходу №3	4875,6	4466,7	3466,1	458,7	541,9	0,7	23,7	0,4	284,4	99,7	408,9
Всього по господарству	10817,7	10011,5	6272,2	1854,1	1885,2	2,6	63,6	0,4	541,8	196,7	806,2
Лісових угідь – 10011,5 га, польових угідь – 262,9 га, водно-болотних угідь - 543,3 га											
Всього: 10817,7 га											

Територія мисливських угідь поділена на три єгерські обходи, що відповідає вимогам ст. 29 Закону України «Про мисливське господарство та полювання» (табл. 2.1). Межі єгерських обходів проходять по квартальних просіках та інших чітко визначених лініях розмежування. Середній розмір єгерського обходу складає 3605,9 га (табл. 2.2.).

Для забезпечення охорони мисливських угідь організована єгерська служба, чисельність якої становить не менше одного єгера на 5000 га лісових угідь або на 10 000 га польових та водно-болотних угідь.

Таблиця 2.2.

Структура площ мисливських угідь у межах єгерських обходів

№ обходу	Назва	Опис місця знаходження кварталу	Площа по лісництву, га
1	Бехівське лісництво	1-3, 4-7, 11, 14, 18, 19, 20-21, 25-27, 28-32, 39-45, 46-50	2457,7
		12, 13, 15-17, 22-24	1307,2 252,7
		Разом по обходу №1	
2	Бехівське лісництво	111-114	1924,5
Разом по обходу №2			4017,6
3	Бехівське лісництво	50, 54	887,6
		8-10, 33-38, 51-53	3988,0
Разом по обходу №3			4875,6
Всього по лісомисливському господарству: 10817,7 га			

Розподіл території Бехівського лісництва на функціональні частини.

З метою раціонального використання мисливських угідь і ефективного проведення мисливсько-господарських заходів територія господарства, відповідно до єгерських обходів, поділена на відтворювальні ділянки, а також обладнана біотехнічними спорудами.

Площа земель, виділених під відтворювальні ділянки, відповідає вимогам статті 27 Закону України «Про мисливське господарство та полювання», при цьому лісництво відводить під такі ділянки не менше 20% території з найкращими кормовими та захисними характеристиками. На період виконання мисливськовпорядних робіт під відтворювальні ділянки було виділено 2174,9 га угідь з найкращими кормовими й захисними характеристиками, що становить 20,1 % загальної площі мисливських угідь (табл. 2.3.).

Відтворювальні ділянки створені для розведення кабана дикого, козулі європейської та зайця-русака. На межах цих ділянок встановлено попереджувальні знаки, що нагадують про заборону полювання та несуть інформаційно-просвітницьку функцію. Крім того, на відтворювальних ділянках проводяться заходи з підгодовлі, облаштування укриттів та контроль за чисельністю тварин, що сприяє підтриманню стабільних і здорових популяцій диких мисливських видів.

Таблиця 2.3.

Розміщення відтворювальних ділянок в угіддях Бехівського лісництва

№ єгерського обходу	Загальна площа, га	Квартали
1	741,4	4, 6, 7, 15, 47, 48
2	456,3	111-114
3	1114,0	51, 52, 54
Всього	2311,7 га	

2.2. Програма та методи проведення досліджень

Для всебічного аналізу структури мисливських угідь було використано таблицю «Класифікація мисливських угідь за класами бонітету в межах природних зон», наведену в «Настанова з упорядкування мисливських угідь» [20]. Основою для визначення структури мисливських угідь є їх типологія та бонітування.

Дослідження проводилися на території Бехівського лісництва Коростенського надлісництва протягом 2024–2025 років. Для оцінки стану мисливських тварин використовували дані щорічних обліків чисельності, польові спостереження, а також матеріали мисливських господарств і звіти Державного агентства лісових ресурсів України.

Для вивчення природних умов та структуру угідь лісництва, дослідження видового складу і чисельності видів мисливської фауни, чинників, що впливають на чисельність і розподіл тварин в угіддях Бехівського лісництва кристувалися наступними методами досліджень: мисливсько-господарськими (типологічна оцінка мисливських угідь - придатності для існування мисливської фауни); статистичними (кількісна обробка, систематизація та узагальнення зібраних матеріалів); зоологічними (визначення фактичної чисельності та просторового розподілу тварин шляхом проведення облікових робіт і візуальних спостережень); порівняльно-аналітичними (аналіз та інтерпретація отриманих результатів).

У ході виконання роботи застосовували методи кількісного обліку диких тварин (відносний та абсолютний) з метою визначення чисельності їхніх популяцій [16]. Відносний метод передбачав візуальну (окомірну) оцінку чисельності особин кожного виду. За допомогою абсолютного методу здійснювали суцільний облік тварин у межах мисливських угідь.

Наступним етапом роботи стало вивчення комплексу чинників, що можуть впливати на стан популяцій основних видів тварин. До таких факторів належали: стан та структура мисливських угідь, поширення інфекційних хвороб серед диких тварин, міграційні процеси між угіддями, присутність хижаків тощо.

РОЗДІЛ III. МИСЛИВСЬКІ РЕСУРСИ БЕХІВСЬКОГО ЛІСНИЦТВА: СУЧАСНИЙ СТАН ТА ХАРАКТЕРИСТИКА

3.1. Типологія та структура угідь Бехівського лісництва

Територія Бехівського лісництва Коростенського надлісництва розташована на землях державного лісового фонду. Загальна площа Бехівського лісництва становить 10817,7 га.

Згідно з даними таблиці 3.1., землі господарства поділяються за типами наступним чином: лісові угіддя становлять близько 92,55% загальної площі, зокрема змішаний ліс займає 17,43%, хвойний ліс – 34,5%, а листяний ліс – 50,5%.

Таблиця 3.1.

Типологічний поділ угідь Бехівського лісництва

Тип угідь	Площа	
	га	%
Ліс хвойний	6265,4	57,92
Ліс хвойний (ялина)	6,8	0,06
Ліс листяний	1854,1	17,14
Ліс змішаний	1885,2	17,43
Землі орні	2,6	0,02
Луки	63,6	0,59
Болота	541,8	5,01
Водойми	1,5	0,01
Разом	10621,0	98,18
Інші землі	196,7	1,82
Всього	10817,7	100

Нелісові землі займають площу – 1,82% та представлені луками – 0,59%, болотами – 5,01% та водоймами – 0,01% від загальної площі угідь лісництва.

Упродовж останніх чотирьох років на землях державного лісового фонду лісництва, які входять до складу мисливських угідь, здійснювалися рубки

головного користування на площі 3,28 % від загальної території мисливського господарства, що становить 355,3 га.

За період з 2020 по 2023 рік, у розрізі єгерських обходів рубки головного користування проведені на площі:

- єгерський обхід №1 -115,2 га;
- єгерський обхід №2 – 125,4 га;
- єгерський обхід №3 – 114,7 га.

Усі земельні ділянки державного лісового фонду після проведення рубок головного користування були заліснені. Здійснення лісгосподарських заходів фактично не призвели до змін типологічних умов середовища існування мисливської фауни.

3.2. Бонітування виділів, типів мисливських угідь

Бонітування угідь, проведене у 2019 році під час внесення змін до мисливського упорядкування, дало змогу визначити потенційні можливості ведення мисливського господарства на підставі їх якісної оцінки.

Розподіл придатних угідь для основних видів мисливських тварин за бонітетами у Бехівському лісництві у розрізі єгерських обходів та розрахунок середнього бонітету наведено у таблицях 3.2 - 3.7.

З метою планування ведення мисливського господарства у Бехівському лісництві було здійснено оцінку якості кормових угідь з урахуванням їх категорії цінності (кормових і захисних властивостей), а також рівня впливу постійно та періодично діючих чинників на мисливську фауну.

Типи мисливських угідь відрізняються за своїми кормовими та захисними властивостями і мають неоднакове значення для мисливських тварин. По бонітету визначають оптимальну чисельність мисливської фауни, до якої прагне у своїй діяльності мисливське господарство.

В умовах Бехівського лісництва для лося придатними 10621,0 га мисливських угідь, з них 2752,6 га (25,9 %) віднесено до першого класу бонітету. До цієї категорії входять молодняки II групи та середньовікові насадження з наявністю чагарникового ярусу, підліску або підросту. Такі угіддя вирізняються найвищими кормовими й захисними властивостями для даного виду (табл.3.2.).

До другого класу бонітету належить 2511,0 га (23,6 %) угідь, які також характеризуються достатньо високою продуктивністю. Переважно це стиглі та пристигаючі насадження з розвиненим чагарниковим покривом, підліском і підростом.

Таблиця 3.2.

Бонітетний розподіл угідь придатних для лося

Тип мисливських угідь	Площа, га	Види тварин				
		Лось				
		I	II	III	IV	V
Ліс хвойний	6265,4	1379,6	1197,6	1539,7	-	2148,5
Ліс хвойний (ялина)	6,8	-	0,9	5,9	-	-
Ліс листяний	1854,1	687,4	196,0	531,4	-	439,3
Ліс змішаний	1885,2	685,6	934,0	-	265,6	-
Землі орні	2,6	-	-	-	-	2,6
Луки	63,6	-	-	-	63,6	-
Болота	541,8	-	182,5	-	359,3	-
Водойми	1,5	-	-	-	-	1,5
Всього	10621,0	2752,6	2511,0	2077,0	688,5	2591,9
%	100	25,9	23,6	19,6	6,5	24,4
Середній бонітет: 2,80						

Угіддя третього та п'ятого класів бонітету мають обмежену придатність для лося; їх площа в межах господарства становить відповідно близько 2077,0 га (19,6 %) та 2591,9 га (24,4 %). Угіддя четвертого класу бонітету займають 688,5 га (6,5 %) і вважаються непридатними для його існування.

Згідно з наведеними показниками, середній бонітет угідь становить 2,80, що дає підстави віднести їх до угідь середньої продуктивності для лося.

Територія Бехівського лісництва є дещо менш сприятливою для козулі європейської. Обчислений середній показник бонітету становить 3,07. При цьому найбільшу частку займають угіддя третього класу бонітету – 4 094,5 га, або 38,6 % від загальної площі. Непридатними для перебування козулі є угіддя площею 800,1 га, що відповідає 7,5 %. Незважаючи на це, загалом мисливські угіддя для даного виду оцінюються як середньопродуктивні (табл. 3.3.).

Таблиця 3.3.

Бонітетний розподіл угідь придатних для козулі європейської

<i>Тип мисливських угідь</i>	<i>Площа, га</i>	<i>Види тварин</i>				
		<i>Козуля європейська</i>				
		I	II	III	IV	V
Ліс хвойний	6265,4	-	1379,6	2622,3	2263,5	-
Ліс хвойний (ялина)	6,8	-	-	6,8	-	-
Ліс листяний	1854,1	-	883,4	531,4	-	439,3
Ліс змішаний	1885,2	335,1	350,5	934,0	265	-
Землі орні	2,6	-	2,6	-	-	-
Луки	63,6	-	-	-	63,6	-
Болота	541,8	-	182,5	-	-	359,3
Водойми	1,5	-	-	-	-	-
Всього	10621,0	335,1	2798,6	4094,5	2592,7	800,1
%	100	3,2	26,3	38,6	24,4	7,5
Середній бонітет: 3,07						

У межах мисливських угідь Бехівського лісництва середній показник бонітету для кабана дикого – становить 3,18. Найбільшу частку займають угіддя четвертого класу продуктивності – 5032,2 га, або 47,3 %. Угіддя другого класу площею 2759,4 га (26,0 %) та третього класу площею 2642,8 га (24,9 %), за відсутності угідь п'ятого класу бонітету, формують загалом середній рівень

продуктивності угідь для існування кабана дикого, тобто мають середню цінність кормових та захисних властивостей (табл. 3.4).

Однак на розрахований середній показник бонітету впливають чинники різного походження, які можуть як підвищувати, так і знижувати його значення. Вплив цих чинників оцінюється під час проведення мисливського упорядкування відповідно до Настанов [25] (додаток Б) і представлений у таблиці 3.8.

Таблиця 3.4.

Бонітетний розподіл угідь придатних для кабана дикого

<i>Тип мисливських угідь</i>	<i>Площа, га</i>	<i>Види тварин</i>				
		<i>Кабан дикий</i>				
		I	II	III	IV	V
Ліс хвойний	6265,4	-	1379,6	1539,7	3346,1	-
Ліс хвойний (ялина)	6,8	6,8	-	-	-	-
Ліс листяний	1854,1	178,3	509,1	531,4	635,3	-
Ліс змішаний	1885,2	-	685,6	571,7	627,9	-
Землі орні	2,6	-	2,6	-	-	-
Луки	63,6	-	-	-	63,6	-
Болота	541,8	-	182,5	-	359,3	-
Водойми	1,5	-	-	-	-	1,5
Всього	10621,0	185,1	2759,4	2642,8	5032,2	1,5
%	100	1,7	26,0	24,9	47,3	0,1
Середній бонітет: 3,18						

Середній клас бонітету для зайця-русака становить 3,12, що можна вважати цілком задовільним показником для мисливських угідь. Отримане значення середнього бонітету (3,12) свідчить про прийнятні, проте не оптимальні умови для даного виду (табл. 3.5).

Найбільша частка площі угідь – 4500,2 га (42,3 %) віднесена до четвертого класу бонітету, що є недостатньо сприятливим для зайця-русака.

Водночас 2825,3 га, або 26,6 % території, належать до третього класу бонітету й характеризуються більш придатними умовами для його проживання.

За таких умов заєць-русак здатний підтримувати існування та відтворення популяції, однак для досягнення високої чисельності необхідні угіддя кращої якості (з нижчим класом бонітету за зворотної класифікації).

Таблиця 3.5.

Бонітетний розподіл угідь придатних для зайця-русака

<i>Тип мисливських угідь</i>	<i>Площа, га</i>	<i>Види тварин</i>				
		<i>Заєць</i>				
		I	II	III	IV	V
Ліс хвойний	6265,4	820,6	559,0	1539,7	3231,1	115,0
Ліс хвойний (ялина)	6,8	-	0,9	-	5,9	-
Ліс листяний	1854,1	178,3	509,1	531,4	635,3	-
Ліс змішаний	1885,2	335,1	350,5	571,7	627,9	-
Землі орні	2,6	-	2,6	-	-	-
Луки	63,6	-	63,6	-	-	-
Болота	541,8	-	-	182,5	-	359,3
Водойми	1,5	-	-	-	-	1,5
Всього	10621,0	1334,0	1485,7	2825,3	4500,2	475,8
%	100	12,6	14,0	26,6	42,3	4,5
Середній бонітет: 3,12						

На території мисливських угідь мешкає куниця лісова (табл. 3.6.). Придатними для куниці є угіддя з четвертим класом бонітету площею 5344,5 га (76,4 %). Територія угідь має багату кормову базу з наявністю плодів, ягід та насіння. Наявність кущової, деревної, чагарникової і трав'яної рослинності створює захисні властивості його намету. На другому місці знаходяться мисливські угіддя з третім класом бонітету і площею 1646,8 га (23,6%).

Наступний етап досліджень полягав у вивченні різних чинників, що впливають на цінність лісових земель і диких тварин.

Таблиця 3.6.

Бонітетний розподіл угідь придатних для куниці лісової

<i>Тип мисливських угідь</i>	<i>Площа, га</i>	<i>Види тварин</i>				
		<i>Куниця</i>				
		I	II	III	IV	V
Ліс хвойний	4166,7	-	-	1082,6	3084,1	-
Ліс хвойний (ялина)	5,9	-	-	5,9	-	-
Ліс листяний	1322,7	-	-	196,0	1126,7	-
Ліс змішаний	1313,5	-	-	362,3	951,2	-
Болота	182,5	-	-	-	182,5	-
Всього	6991,3	-	-	1646,8	5344,5	-
%	100	-	-	23,6	76,4	-
Середній бонітет: 3,76						

Таблиця 3.7.

Розподіл площі угідь по категоріям цінності для основних видів мисливської фауни

Види мисливської фауни	Площа, га	Розподіл площі угідь по категоріям цінності (бонітетах), %					Розрахунковий середній бонітет
		I	II	III	IV	V	
Лось	10621,0	25,9	23,6	19,6	6,5	24,4	2,89
Козуля	10621,0	3,2	26,3	38,6	24,4	7,5	3,07
Кабан	10621,0	1,7	26,0	24,9	47,3	0,1	3,18
Заєць-русак	10621,0	12,6	14,0	26,6	42,3	4,5	3,12
Куниця	6991,3	-	-	23,6	76,4	-	3,76

Типи мисливських угідь відрізняються за своїми кормовими та захисними властивостями, що зумовлює їх неоднакову цінність для основних видів мисливських тварин. На основі показників бонітету визначається оптимальна чисельність мисливської фауни, до досягнення якої спрямована діяльність мисливського господарства.

Вплив різних чинників на стан популяцій основних видів мисливських тварин у мисливських угіддях Бехівського лісництва наведено в таблиці 3.8.

Таблиця 3.8.

**Середній клас бонітету угідь Бехівського лісництва
придатних для основних видів мисливських тварин з урахуванням
чинників, які впливають на цінність угідь**

Середній клас бонітету та чинники, які впливають на цінність угідь	Види мисливських тварин				
	Лось	Козуля	Кабан	Заєць	Куниця
Розрахований середній клас бонітету	2,80	3,07	3,18	3,12	3,76
Чинники, вплив яких незалежить від користувачів мисливських угідь					
Клімат	0,02	0,02	0,02	0,02	0,02
Чинник неспокою	0,02	0,04	0,02	0,02	0,02
Окультуреність ландшафту	0,02	0,02	0,02	0,02	0,02
Мозаїчність угідь	0,02	0,02	0,02	0,02	0,02
Забезпеченість водними джерелами	0,02	0,02	0,02	0,02	0,02
Рельєф	0,02	0,02	0,02	0,02	0,02
Загибель мисливських тварин	0,02	0,02	0,02	0,02	0,02
Чинники, вплив яких залежить від користувачів мисливських угідь					
Вплив хижаків	0,02	0,4	0,02	0,02	0,02
Вплив конкурентів	0,02	0,04	0,02	0,02	0,02
Санітарний стан	0,02	0,02	0,02	0,02	0,02
Браконьєрство	0	0	0	0	0
Формування популяції мисливських тварин	0,02	0	0,02	0,02	0
Додаткова кормова база	0,1	0,1	0,1	0	0
Ефективність біотехнічних заходів	0,1	0,1	-0,2	-0,2	0
Загальний коефіцієнт впливу +/-	+0,42	+0,62	+0,12	+0,02	+0,20
Загалом	3,22	3,69	3,3	3,14	3,96
Середній клас бонітету з урахуванням чинників	3,2	3,7	3,3	3,1	4,0

Аналіз даних таблиці свідчить, що в умовах досліджуваного мисливського господарства реалізація біотехнічних заходів дл популяції кабана дикого та зайця-русака справляє позитивний ефект і компенсує зазначений негативний вплив, підвищуючи розрахунковий СПЦ на 0,2 одиниці. У результаті сумарний коефіцієнт впливу, за даними таблиці, становить +0,02 одиниці.

3.3. Видова різноманітність та чисельність мисливської фауни

Основним ресурсом мисливської фауни виступає сукупність диких тварин, яка формує базу для ведення раціонального природокористування та планування мисливсько-господарських заходів [26].

На території угідь Бехівського лісництва Коростенського надлісництва існує широкий спектр характерних видів мисливської фауни. Серед них ратичні: лось (*Alces alces*), козуля європейська (*Capreolus capreolus* L.), кабан дикий (*Sus scrofa* L.); хутрові: заєць-русак (*Lepus europaeus* Pallas), білка звичайна (*Sciurus vulgaris* L.), куниця лісова (*Martes martes* L.), куниця кам'яна (*Martes foina* L.), лисиця звичайна (*Vulpes vulpes* L.), вовк (*Canis lupus* L.), борсук (*Meles meles* L.), бобер (*Castor*) та ондатра (*Ondatra zibethicus* L.); перната дичина.

Окрім цього, на території угідь фіксуються хутрові звірі, занесені до Червоної книги України: видра (*Lutra* L.), норка (*Mustela lutreola* L.) та перната дичина: орябок (*Tetrastes bonasia* L.), тетерук (*Lyrurus tetrix* L.), глушець (*Tetrao urogallus* L.)

У межах лісництва провідне місце серед мисливської фауни займають ратичні тварини, які характеризуються найвищою господарською цінністю. До цієї групи належать козуля європейська, лось та кабан дикий (табл. 3.10).

Наразі саме ці види відіграють суттєву роль у формуванні мисливських угідь і залишаються одними з найбільш доступних та поширених об'єктів полювання.

За результатами зимового обліку мисливських тварин у 2024 році в мисливських угіддях наведено в таблиці 3.9.

У 2025 році серед ратичних мисливських тварин провідне місце за чисельністю займає козуля, на частку якої припадало 66 % популяції, тоді як другим за поширеністю видом був дикий кабан із показником 24,3 %, а частка лося становить 9,7%.

Таблиця 3.9.

Чисельність основних видів мисливських тварин, за матеріалами обліку 2024 року в угіддях Бехівського лісництва

Види мисливської фауни					
Фактична чисельність, голів	Лось	Козуля	Кабан	Заєць	Куниця
	12	82	30	43	18

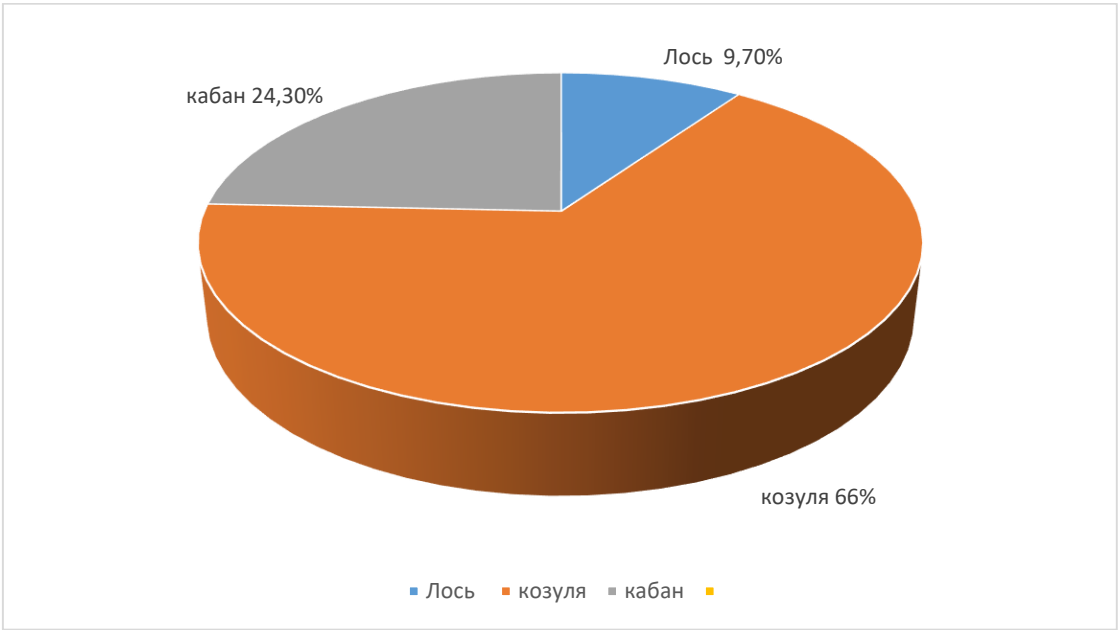

Рис. 3.1. Діаграма чисельності ратичних тварин

У 2025 році серед основних видів мисливських тварин значну частку становили хутрові звірі. Провідним видом був заєць-русак, частка якого сягала 70 %, тоді як друге місце за чисельністю посідала куниця лісова з показником 30 % (рис. 3.2.).

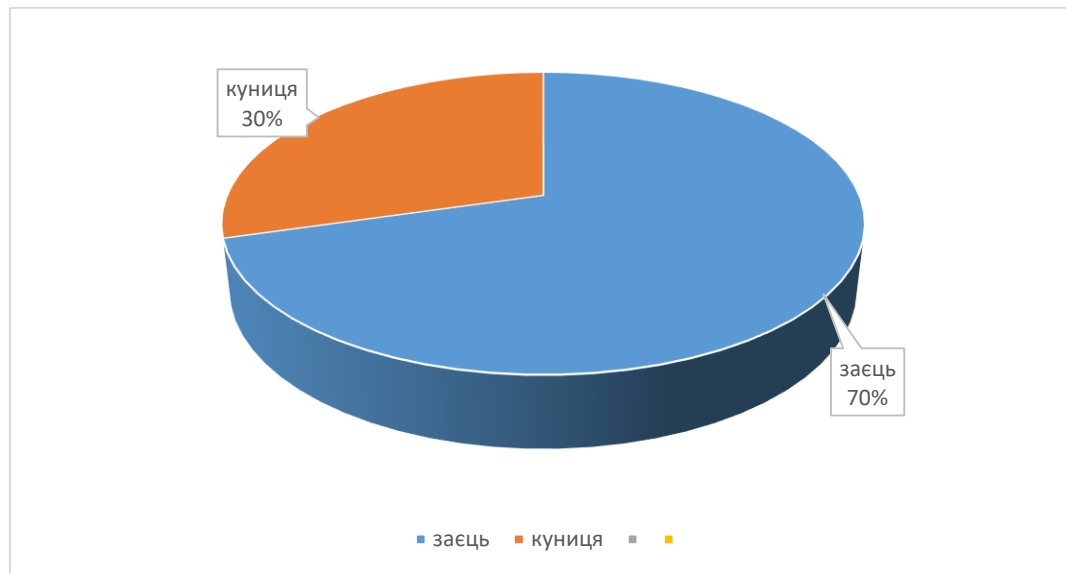

Рис. 3.2. Діаграма чисельності хутрових звірів

3.4. Оптимальна чисельність та щільність тварин в угіддях лісництва

З метою визначення оптимальних кількісних параметрів мисливських тварин у межах угідь застосовуються поняття оптимальної чисельності та оптимальної щільності, тобто такої кількості тварин, за якої мисливське господарство функціонує найбільш ефективно без завдання шкоди суміжним галузям господарства.

Оптимальну щільність кожного виду тварин (у розрахунку на 1000 га) визначають відповідно до Настанови [20] з урахуванням середнього класу бонітету угідь.

Доведення чисельності мисливських тварин до оптимального рівня є одним із ключових завдань мисливського господарства. Перевищення

оптимальної чисельності є неприпустимим, оскільки воно спричиняє виснаження кормової бази, що, у свою чергу, може призвести до міграції тварин або їх загибелі. Натомість, у разі коли щільність мисливської фауни перевищує оптимальний рівень, але не досягає мінімально допустимого, доцільно здійснювати селекційний відстріл.

У таблиці 3.10 наведено розрахунок оптимальної чисельності основних видів мисливських тварин на території мисливських угідь залежно від середнього класу бонітету.

Таблиця 3.10.

Розподіл оптимальної чисельності мисливських тварин за середнім бонітетом угідь

Показники	Види мисливської фауни				
	Лось	Козуля	Кабан	Засць	Куниця
Площа угідь, га	10621,0	10621,0	10621,0	10621,0	6991,3
Середній клас бонітету	2,80	3,07	3,18	3,12	3,76
Оптимальна щільність, гол/1000 га	3,2	8,5	3,4	25	3,0
Оптимальна чисельність, голів	33	90	36	265	20
Фактична чисельність, голів	12	82	30	43	18
% оптимальної ємності угідь	36,4	91,1	83,3	16,2	90

Показники оптимальної чисельності лося (33 особини), козулі (90 особин), кабана дикого (36 особин), зайця русака (265 особин) та куниці лісової (20 особин) значно вищі фактичної чисельності популяції мисливської фауни.

Це означає, що мисливські угіддя Бехівського лісництва характеризуються задовільно добрими та середніми захисними та кормовими властивостями. Крім того, фактична чисельність тварин відносно оптимальної не перевищує встановлених показників, що свідчить про відсутність виходу тварин за межі оптимальних умов існування та забезпеченість їх достатньою кормовою базою.

3.5. Експлуатаційні заходи в лісництві

Перед відкриттям полювання на всі види мисливських тварин доцільно проводити додатковий облік їх чисельності. Це дасть змогу приймати управлінські рішення, спираючись не лише на середні показники річного приросту популяцій, а на фактичний стан чисельності тварин безпосередньо на момент початку полювання. Щорічне планування річного приросту поголів'я мисливських тварин користувачі мисливських угідь проводять згідно нормативів.

На підставі даних, наведених у таблиці 3.11, можна дійти висновку, що за наявного поголів'я мисливських тварин у мисливських угіддях Бехівського лісництва існують передумови для початку експлуатації козулі вже в мисливському сезоні 2024–2025 років, а за збереження таких темпів зростання чисельності – кабана дикого та козулі європейської, починаючи з сезону 2025–2026 років.

Відсоток приросту поголів'я користувач визначає щорічно з урахуванням конкретних умов розмноження тварин, що склалися. У разі перевищення фактичної чисельності окремих видів мисливських тварин над оптимальними показниками різниця між фактичною та оптимальною чисельністю може бути повністю віднесена до обсягів добування.

Таблиця 3.11.

**Запланований орієнтований приріст чисельності основних видів
мисливських тварин та орієнтований розмір добування в угіддях**

Вид тварин		Козуля						Кабан						Заєць-русак					
Сезон		2024/ 2025	2025/ 2026	2026/ 2027	2024/ 2025	2025/ 2026	2026/ 2027	2024/ 2025	2025/ 2026	2026/ 2027	2024/ 2025	2025/ 2026	2026/ 2027	2024/ 2025	2025/ 2026	2026/ 2027	2024/ 2025	2025/ 2026	2026/ 2027
Експлуатація мисливських тварин		Прогноз /дані користувача																	
		Прогноз	Дані	Прогноз	Дані	Прогноз	Дані	Прогноз	Дані	Прогноз	Дані	Прогноз	Дані	Прогноз	Дані	Прогноз	Дані	Прогноз	Дані
Чисельність тварин після сезону полювання голів			82	82		82			20	26		26			43	53		66	
Приріст	%	14	14	14	14	14	14	28	28	28	28	28	28	25	25	25	25	25	25
	голів		12	12		12			6	7		7			10	13			
Чисельність з урахуванням приросту поголів'я			94	94		94			26	33		33			53	66		82	
Площа стацій перебування, тис.га		10621,0																	
Щільність на 1000	Фактична, голів		8,85	8,85		8,85			2,44	3,1		3,1			4,99	5,2		7,72	
	Оптимальна, голів	8,5	8,5	8,5	8,5	8,5	8,5	3,4	3,4	3,4	3,4	3,4	3,4	25	25	25	25	25	25
	Мінімальна за якої дозволяється полювання	8,5	8,5	8,5	8,5	8,5	8,5	3,0	3,0	3,0	3,0	3,0	3,0	15	15	15	15	15	15
Ліміт	%		12	12		12			-	21		21		-	-	-	-	-	-
	голів								-	7		7		-	-	-	-	-	-
Чисельність після сезону полювання, голів			82	82		82			26	26		26		50	66		82		
Оптимальна чисельність, голів		90						36						265					

ВИСНОВКИ ТА РЕКОМЕНДАЦІЇ

Аналіз стану мисливських ресурсів території Бехівського лісництва Коростенського надлісництва дає підстави для формування висновків щодо ведення мисливського господарства з перспективою використання ресурсу мисливської фауни.

На території Бехівського лісництва лісові угіддя займають 92,55% загальної площі, причому частка змішаного лісу становить 17,43%, хвойного – 34,5%, а листяного – 50,5%.

На території лісових угідь Бехівського лісництва існує широкий спектр характерних видів мисливської фауни. Серед них ратичні: лось, козуля європейська, кабан дикий; хутрові: заєць-русак, білка звичайна, куниця лісова, куниця кам'яна, лисиця звичайна, вовк, борсук, бобер та ондатра; перната дичина. В угіддях фіксуються хутрові звірі, занесені до Червоної книги України: видра, норка та перната дичина: орябок, тетерук, глушець. Така видова різноманітність свідчить про сприятливі природно-екологічні умови угідь, достатню кормову базу та наявність необхідних захисних біотопів.

За результатами обліку мисливської фауни в угіддях Бехівського лісництва основними видами мисливської фауни є ратичні тварини – лось (12 особин), козуля (82 особини), кабан (30 особин), а серед хутрових звірів – заєць-русак (43 особини) та куниця лісова (18 особин).

Лісові угіддя, придатні для ратичних тварин і хутрових звірів займають відносно обмежені площі (лось – 5263,6 га, козуля – 6893,1 га, кабан дикий – 5402,2 га, заєць-русак – 5645,0 га, куниця лісова – 5344,5 га), що зумовлює порівняно невисоку чисельність зазначених видів у межах господарства та характеризуються задовільними захисними та кормовими властивостями. Середня продуктивність угідь становить: для лося – 2,89, козулі – 3,07, кабана дикого – 3,18, зайця сірого – 3,12, куниці лісової – 3,76.

Для ведення мисливського господарства можна вважати цілком придатними для популяції козулі європейської, кабана дикого та зайця-русака.

Показники оптимальної чисельності лося (33 особини), козулі (90 особин), кабана дикого (36 особин), зайця русака (265 особин) та куниці лісової (20 особин) істотно перевищують фактичну чисельність популяцій мисливської фауни. Це свідчить про те, що мисливські угіддя Бехівського лісництва характеризуються задовільно добрими та середніми захисними й кормовими властивостями. Водночас фактична чисельність тварин відносно оптимальної не перевищує встановлених нормативів, що вказує на відсутність виходу популяцій за межі оптимальних умов існування та забезпеченість їх достатньою кормовою базою.

Рекомендуємо для ведення мисливського господарства у Бехівському лісництві запровадити систему заходів, спрямованих на подолання існуючих проблем у мисливських угіддях. Створювати й підтримувати кормові поля, підгодівельні майданчики, солонці та укриття для мисливських тварин, особливо в осінньо-зимовий період, з метою підвищення виживаності та стабілізації чисельності популяцій. Здійснювати щорічний облік чисельності мисливських тварин та коригувати ліміти добування відповідно до фактичного стану популяцій і їх оптимальної чисельності; регулярний моніторинг епізоотичного стану, проводити вакцинацію диких тварин проти сказу (оральна імунізація) та забезпечити оперативне реагування на виявлені випадки захворювань; організувати системний контроль за чисельністю безпритульних собак і котів, а також диких хижаків (лисиці, вовка) з урахуванням епізоотичної ситуації в угіддях.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Актуальні проблеми мисливських господарств Житомирської області / Бездітко Л.В., С.В. Іщук, А.О. Коваль // «Науковий пошук молоді для сталого розвитку лісового комплексу та садово-паркового господарства» : Матеріали 78 Всеукр. наук.-практ. конф. Київ : Вид-во НУБіП України, 2024. С. 73-74.
2. Бездітко Л.В. Біобезпека як ключовий чинник ведення мисливського господарства. Ліс, наука, молодь: матеріали XIII Всеукр. наук.-практ. конф.. Житомир: Поліський національний університет, 2025. С. 17-18.
3. Бездітко Л.В. Проблеми розвитку мисливського господарства в умовах воєнного стану. Мисливське господарство: Традиції. Досвід. Нові горизонти: матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. Житомир, 2025. С. 75-77.
4. Бездітко Л. В. Вплив на лісові екосистеми України воєнних дій. “Водні і наземні екосистеми та збереження їх біорізноманіття - 2024”: VII Всеукр. наук.-практ. конф. Житомир : Поліський нац. університет, 2024. С. 13-15.
5. Бондаренко В.Д., Різун Е.М. Актуальні питання стану і ведення мисливського господарства в Україні та можливі напрями їх вирішення. *Наукові праці Лісівничої академії наук України*. 2016. Вип. 14. С. 180–184.
6. Власюк В.П. Особливості планування чисельності основних видів мисливських тварин. Міждисциплінарні наукові дослідження: особливості та тенденції. 2020. С. 18-19.
7. Волох А. М. Проблеми управління ресурсами мисливських тварин в Україні. Зб. Матеріалів II-го Всеукр. з'їзду екологів з міжнародною участю. Вінниця: ВНТУ, 2009. С. 196-198.
8. Галич М.А. Ліси Житомирщини, проблеми і шляхи їх вирішення / М.А. Галич // Ліси Житомирщини – проблеми і шляхи вирішення : матер. наук.-практ. конф. – Житомир, 2005. С. 3-7.

9. Гузій А.І., Власюк В.П. Територіальна динаміка та структура мисливських угідь як умов проживання мисливських тварин Житомирщини. *Науковий вісник НТЛУ України*. 2014. Вип.24.1. С. 15-20.
10. Дейнека А.М., Бурмас В.Р. Стан і перспективи розвитку мисливського господарства. *Науковий вісник НЛТУ України*. 2013. Вип. 23.13. С. 78-94.
11. Динаміка обсягів мисливських угідь та земель природно-заповідного фонду в Україні. URL: <http://infolight.org.ua/charts/dinamika-obsyagiv-mislivskih-ugid-ta-zemel-prirodno-zapovidnogo-fondu-v-ukrayini?page=1> (дата звернення 29.10.2024).
12. Євтушевський М.Н. Мисливські тварини України на волі та в вольєрах: монографія. Черкаси: Вертикаль, 2012. 376 с.
13. Закон України "Про мисливське господарство та полювання" // Відомості Верховної Ради України. 2000. № 18. 20 с.
14. Косенко О.М., Вергун М.Г. Фауна – живе багатство Житомирщини. Житомир, 2001. 146 с.
15. Левандовська С.М., Хрик В.М., Ситник О.С. Інноваційні підходи до відновлення популяцій мисливських тварин у лісових екосистемах: огляд. *Агробіологія*, 2025. №1. С. 322-330.
16. Методичні рекомендації щодо обліку чисельності мисливських тварин / І.Т. Гулик, І.М. Шейгас, О.В. Струтинський. Харків: УкрНДІЛГА, 2019. 76 с.
17. Мисливствознавство : навч. посібник / В.Д. Бондаренко, І.В. Делеган, К.А. Татаринов та ін. Київ : РНМК ВО, 1993. 200 с.
18. Мисливські угіддя: веб-сайт. URL: <https://www.wikidata.uk-ua.nina.az/> (дата звернення 29.10.2024).

19. Муравйов Ю.В. Ресурси мисливських тварин як передумова становлення еколого-економічного розвитку мисливського господарства. *Scientific Bulletin of UNFU*. 2019. Вип. 29(4). С. 86-88.

20. Настанова з упорядкування мисливських угідь. Київ : Вид-во Держкомлісу України, 2002. 113 с.

21. Новицький В. Україна мисливська: підсумки 2023 року. Всеукраїнська асоціація мисливців та користувачів мисливських угідь. 2023. URL: <https://www.uahhg.org.ua/ukra%D1%97na-mislivska-pidsumki-2023>.

22. Новицький В. П. Мисливські ресурси агроландшафтів України: стан та проблематика управлінням (на прикладі лісостепової зони) : монографія. Київ : УкрДГРІ, 2020. 221 с.

23. Новицький В.П., Маціборук П.В., Міняйло А.А., Грищенко С.М. Динаміка чисельності та стан ресурсів лисиці звичайної (*Vulpes vulpes* L) у Лісостепу України. Збалансоване природокористування. 2017. № 1. С. 75-78.

24. Павленко А.В., Лісовий М.М., Чайка В.М. Реакція популяцій хижих тварин на природоохоронні заходи. *Агроекологічний журнал*. 2016. Вип. 3. С. 19-23.

25. Павленко А.В. Динаміка чисельності популяцій диких тварин економічно цінних видів у відносинах «хижак-жертва» (на прикладі Чернігівської області). *Біоресурси і природокористування*. 2016. Вип. 8(1-2). С. 101-108.

26. Патюк І.С., Приймак Д.В. Ресурси мисливського господарства. Стан і майбутнє лісового господарства, переробляння деревини та землевпорядкування : зб. матеріалів Всеукр. наук. - практ. конф. здобувачів вищої освіти та молодих вчених. Харків, 2024. С. 81.

27. Потенціал мисливського господарства України. Порівняння обсягів добування дичини в Європі. Всеукраїнська асоціація мисливців та користувачів

мисливських угідь. 2024. URL:<https://www.uahhg.org.ua/potencial-mislivskogo-gospodarstva-ukra%D1%97ni-porivnyannya-obsyagiv-dobuvannya-dichini-v-yevropi>

28. Приймак Д.В. Продуктивність мисливських угідь території Житомирської РО УТМР. Наукові читання 2024 : матеріали наук.-практ. конф. науково-педагогічних працівників, докторантів та аспірантів НІІ Екології та лісу. Житомир : Поліський університет, 2024. С. 49-50.

29. Проект організації і розвитку мисливського господарства Бехівське лісництво Коростенського надлісництва, 2023. 50 с.

30. Регулювання чисельності хижих тварин у мисливських господарствах / Галушко Б.А., Гльоза О.М., Коленчак В.В., Комінарець О.Г., **Сорока А.В.** // Мисливське господарство: Традиції. Досвід. Нові горизонти: матеріали Міжнародної наук.-практ. конференції. Житомир, 2025. С. 71-72.

31. Різун Е. Облік мисливських звірів у мисливських угіддях (огляд методик). *Novitates Theriologicae*. 2017. Parts 10. P. 121-132.

32. **Сорока А.В.** Чинники, що впливають на стан мисливських ресурсів у Бехівському лісництві. Ліс, наука, молодь: матеріали XIII Всеукр. наук.-практ. конф. Житомир: Поліський національний університет, 2025. С. 208-209.

33. Сучасні виклики та тенденції розвитку мисливського господарства в Україні / Гльоза О.М., Галушко Б.А., Комінарець О.Г., Коленчак В.В., **Сорока А.В.** // Мисливське господарство: Традиції. Досвід. Нові горизонти: матеріали Міжнародної наук.-практ. конференції. Житомир, 2025. С. 73-74

34. Шейгас І.М. Характеристика дії лімітуючих факторів на стан мисливського ресурсу України. *Theriologia Ukrainica*. 2021. Вип. 21. С. 141-151.

35. Хоецький П.Б., Похалюк О.М., Шелепило А.В. Африканська чума свиней в Україні. *Науковий вісник ЛНУВМБ імені С.З. Гжицького*. 2017. Т19, № 78. С.141-145.

36. Хоєцький П.Б., Похалюк О.М. Мисливське господарство країн Європи. *Науковий вісник НЛТУ України*. 2014. Вип. 24(8). С. 42-52.
37. Hames R. Game conservation or efficient hunting? In *Evolutionary perspectives on environmental problems*. Routledge, 2017. P. 54-66.
38. Fukasawa K., Osada Y., Iijima H. Is harvest size a valid indirect measure of abundance for evaluating the population size of game animals using harvest based estimation? *Wildlife Biology*. 2020. Vol. 4. P. 1-7
39. Kawata Y. Possibility of improvement in game animal utilization. *Int. J. Adv. Agric. Environ. Eng.* 2016. Vol. 3. P. 40-46.
40. Gallo T., Pejchar L. Improving habitat for game animals has mixed consequences for biodiversity conservation. *Biological Conservation*. 2016. Vol. 197. P. 47-52.
41. Sustainable game management as one of the determinants of the welfare of hunting animals / K. Tajchman et al. *Journal of Animal Science, Biology and Bioeconomy*. 2018. Vol. 36(1). P. 19-30.